

Trakų mokyklos Lenkijos okupacijos metais (1920–1939)

Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijos 8a klasės mokiniai, lankydami „Gimnazijos muziejaus“ popamokinę veiklą, analizuodami saugomus eksponatus, užduoda klausimų, į kuriuos atsakymų dažnai reikia paieškoti knygoje ir archyvuose.

Mokiniai, nagrinėdami, vertindami tarpukario Lietuvos istoriją, klausia: kaip žmonės gyveno okupuotame Vilniaus krašte, kuriam tuo metu priklausė ir Trakai? Dažnai kalbama apie buvusią Lenkų mokytojų seminariją Trakuose, bet kur bei kokių dalykų mokėsi Trakų mokyklinio amžiaus vaikai? Su mokiniais skaitėme, ieškojome informacijos, o gautomis žiniomis norime pasidalyti su Trakų visuomene.

Atkreipėme dėmesį, kad dažnai tarpukario Lietuvos žemėlapyje pilkai žymimas Vilnius ir Vilniaus kraštas, bet mums, čia gyvenantiems, labai norisi tą pilką spalvą panaikinti ir rasti to krašto žmonių gyvenimo pėdsakus.

Mokinius sudomino politologo Vytauto Sinicos straipsnis, skelbtas 18-ame istorijos ir kultūros leidinio „Nepriklausomybės sąsiuviniai“ numeryje (2016, Nr. 4 (18), p. 49–60). Jis rašo:

Lenkijos 1920–1939 m. okupuoto Vilniaus istorija ilgą laiką liko nepastebėta Lietuvos istorijos tyrimuose, mokyme ir tautos istorinėje sąmonėje. Mažai tikėtina, kad toks „užsimiršimas“ būtų atsitiktinis.

Priešingai, 1990 m. atkūrus nepriklausomybę, Lietuvos istorijos mokymo programose buvo pasirinkta XX a. Lietuvos ir Lenkijos santykių istorijos nutylėjimo strategija. Mokyklinė istorijos programa ir jai skirti vadovėliai dėsninai apėjo daugelį dvišalių santykių aspektų, ypač – gyvenimą Lenkijos okupuotame Vilniuje 1920–1939 metais. Vadovėliuose minimas tik Lietuvai Vilnių ir vadinamąjį Vilniaus kraštą (Pietryčių Lietuvą) priskyrusios Suvalkų sutarties pasirašymas, ją sulaužiusios Lenkijos inscenizuotas „Želigovskio maištas“, Lietuvos pergalės sustabdant Želigovskio kariuomenę ties Širvintomis ir Giedraičiais bei okupuotos teritorijos paskelbimas nominalia Vidurio Lietuvos valstybe. Kitas su Vilniaus istorija susijęs įvykis mokyklinėse programose – Vilniaus atgavimas 1939 m. spalį. Tarp šių datų – gili istorinė praraja.¹

Trakai Vilniaus ir Vilniaus krašto praradimo istorijoje

1918 m. vasario 16 d., pirmininkaujant J. Basanavičiui, vienbalsiai pasirašytas Lietuvos Nepriklausomybės Aktas. Šis aktas tapo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo teisiniu pagrindu, nors iki tikrosios Nepriklausomybės buvo dar toli.² Lapkričio 11 d. Valstybės Tarybos prezidiumas patvirtino naują Vyriausybę, kuri kreipėsi į visus Lietuvos gyventojus, ragindama steigti parapiją, valsčių ir apskrčių komitetus, kurti miliciją.³

Kokių tautybių žmonių gy-

Trakų miesto magistrato taryba 1923–1926 m.
Trakų miesto kronika nuo 1918 m. gruodžio, 2016-04-22
<http://www.traku-zeme.lt/traku-miesto-kronika-nuo-1918-m-gruodzio-men/>

veno Trakuose XX a. pradžioje, Lietuvai prarandant Vilnių ir Vilniaus kraštą? Į šį klausimą būtų galima atsakyti remiantis 1909 m. vietos administracijos pateiktais duomenimis. Tuo metu Trakuose gyveno 3 005 gyventojai: pagal tautybę 10 lietuvių (0,3 proc.), 600 rusų (20 proc.), 1 329 lenkų (44,2 proc.), 714 žydų (23,8 proc.) ir 352 kitų tautybių (11,7 proc.) gyventojai.⁴ Greičiausiai labai panašus Trakų gyventojų skaičius buvo paskelbus Lietuvos Nepriklausomybę, nes savo atsiminimuose Julija Rakovskaja, Valstybinės Trakų mokytojų seminarijos pirmoji direktorė, pasakoja, kad 1923 m. žiemą atvyko į daugiatautį miestelį su 3 000 gyventojų be elektros ir komunikacijų.⁵ Kaip matyti, minimas beveik nepakitęs gyventojų skaičius. Kokios nuotaikos vyravo tuometiniuose Trakuose?

1918 m. gruodžio mėnesį, nors dar porą savičių Trakai buvo vokiečių valdžioje, garbingiausiai miesto visuomenės daliai kilo mintis sukurti miesto savivaldą. Jiems iš esmės rūpėjo, kad miestas neliktų be jokios valdžios ir kad vienaip ar kitaip miestiečiams būtų užtikrinta taika ir būtų išvengta anarchijos. (...) Buvo sušauktas bendras Trakų miesto gyventojų susirinkimas, kuriam pirmininkavo vietinis Trakų klebonas ir dekanas Klemensas Maliukevičius. Šio susirinkimo uždavinys buvo išrinkti miesto tarybą, kuri turėtų laikinos valdžios igaliojimus. Atsižvelgiant į momento svarbą ir būtinumą veikti greitai ir energingai, šiame susirinkime buvo numatytos tokios balsavimo ir balso teisės taisyklės: balsavimas bus slaptas, balso teisę gauna tik tie, kuriems sukakę 25 metai. Moterys turi tokią pat balso teisę, kaip ir vyrai. (...) Pagrindinė kova vyko tarp Vladislavo Budrevičiaus ir M. Novickio. Į miesto tarybą buvo išrinkti Vladislavas Budrevičius, Romualdas Mickievičius, Antonis Nestorovičius, Janas Paršukovas, Tomašas Jachimovičius, Antoni Rodkievičius – lenkai, Juzefas Zajončkovskis – karaimas, Chaimas Bunimovičius, Šymuelis Kucas – žydų tautybės. Tokios sudėties miesto taryba, vadovaujama Romualdo Mickievičiaus, pradėjo savo veiklą, kurios tikslas buvo užtikrinti miestiečiams

taiką ir saugumą. Miesto taryba turėjo absoliučią valdžią, nes vokiečių mieste jau nebebuvo. Ši taryba veikė iki 1919 m. sausio 7 dienos, t. y. iki dienos, kai į miestą įžengė bolševikų kariuomenė.⁶

1920-ieji Trakų gyventojams atnešė daug nerimo. Žmonės nežinojo, kas bus ateityje, kokia bus Trakuose valdžia. Gyventojai neturėjo vieningos nuomonės: vieni laukė lenkų, kiti bolševikų. Mažiausiai Trakų gyventojų tikėjo, kad Trakuose bus Lietuvos valdžia.

Nuo 1920 metų birželio vidurio ateidavo neramios žinios iš lenkų-bolševikų fronto, kur su permaininga sėkme vyko smarkūs mūšiai. O jau apie birželio pabaigą lenkų kariuomenė pradėjo trauktis. Liepos 14 d. Trakus paliko tuometinė civilinė ir karinė valdžia ir burmistras V. Budrevičius. Liepos 15 d. apie ketvirtą valandą po pietų nuo Lentvario pusės įžengė bolševikai. Tuo pačiu metu nuo Vievio pusės priemiestyje Užtiltėje pasirodė lietuvių būriai. Žmonės jautėsi labai prislėgti. Buvo neaišku, kas užims Trakus. Bolševikai kitą dieną išžgiavo iš miesto, ir beveik visą savaitę nebuvo jokios kariuomenės. Pagaliau į Trakus įžengė lietuvių kariuomenė, kuri mieste buvo neilgai, nes jau rugpjūčio pirmą dieną bolševikai priverstė ją palikti miestą.

Vėl susidarė „Revkomas“, bet jame jau buvo didesnis procentas asmenų, specialiai atvykusių iš Rusijos. Miesto taryba buvo paleista. Magistratas buvo išformuotas, o kasą ir miesto turtą bolševikai pasiėmė savo žinion. Netrukus prasidėjo areštai, pirmiausia lenkų tarnautojų, kurie dėl įvairių priežasčių nebuvo pasitraukę iš miesto. Tarp kitų buvo suimtas buvęs burmistro pavaduotojas R. Mickievičius, kuris buvo išvežtas į Vilnių kartu su kitais kaliniais, iš kurių du asmenys buvo nuteisti mirties bausme, o kiti išsiųsti į Rusijos gilumą.

Rugsėjo 1-ą dieną bolševikai, spaudžiami lietuvių kariuomenės, be kovos pasitraukė iš Trakų, ir į miestą įžengė lietuvių kariuomenė. Reikia pažymėti, kad maždaug tuo pačiu metu lietuviai užėmė Vilnių, kurį jiems užleido bolševikai.

Trakus pasiekė ilgai lauktos žinios apie bolševikų sutriuškinimą prie Varšuvos. Džiaugsmas, apėmęs Trakų miesto lenkų visuomenę, turėjo būti slopinamas baiminantis persekiojimų. Vilnių užėmus lietuviams, areštuo tieji buvo paleisti. Į Trakus sugrįžo ir buvęs laikinai einantis burmistro pareigas R. Mickievičius. Lietuviai leido, kad miesto valdžią vėl paimtų į savo rankas buvusi miesto taryba ir magistratas. Tačiau lietuviai vietinė valdžia mažai pasitikėjo. (...)

Saiga atsklido žinia, kad Vilnių paėmė generolas Želigovskis. Tai įvyko 1920 m. spalio 9 d. (...) Spalio 15 d. apie 8 val. ryto nuo Lentvario ir Senujų Trakų pusės pasigirdo tankų šūviai. (...) Tapo aišku, kad lenkų kariuomenė artėja Trakų link. Lietuviai įsitvirtino katalikų kapinėse priemiestyje ir priešinosi, bet galų gale, puolami lenkų kariuomenės, pasitraukė. Apie 4 val. po pietų į miestą įžengė lenkai.

Lietuviai Trakų visiškai nepaliko, bet įsitvirtino vadinamajame Bražuolės kalne, čia pat už miesto miško, prie Rėkalnio. Spalio 16 d. trečią valandą paryčiumi lietuviai pradėjo Trakų ataką, remiamą jų pačių artilerijos, įsikūrusios prie Bražuolės kaimo (...) Lietuvos karių atakos buvo atremtos. Lietuviai penkias dienas mėgino atsiimti Trakus. Buvo civilių aukų: du žmonės užmušti ir keli sužeisti.

Įžengus gen. Želigovskio kariuomenei, vadovavimą vėl perėmė burmistras R. Budrevičius, kuris dirbo iki 1921 m. kovo 1 d., vėliau burmistru tapo R. Mickievičius.⁷

1919 m. Lenkijai okupavus Vilniaus kraštą, dalis Trakų apskrities teritorijos su Trakais buvo užimta. 1920 m. buvusią Trakų apskritį pasidalijo dvi valstybės – Lietuva ir Lenkija. Lietuvai atitekusios dalies centru tapo Kaišiadorys. 1922 m. Lenkijos okupuotoje apskrityje dalyje sudaryta Vilniaus-Trakų apskritis.⁸

1922 m. išrinktas Vilniaus Seimas jau po dvejų mėnesių pasiprašė, kad „Vidurio Lietuva“ būtų prijungta prie Lenkijos. Lenkija, pati būdama šios inkorporacijos autore, sutiko, ir Vilnius su visa Pietryčių Lietuva tapo Lenkijos provincija. Vardan regiono stabilumo ir Lenkijos įtakos svarbiausiose Vakarų sostinėse dėka tarptautinė bendruomenė pripažino naująją Lietuvos ir Lenkijos sieną.⁹

Kaip savo knygoje „Pedagoginiai santykiai Lietuvoje (1900–1940)“ rašo Ona Tijūnėlienė, 1918

Lietuvos administracinis suskirstymas 1923 m. rugsėjo 17 d. surašymo duomenimis.

Šaltinis – <http://www.maps4u.lt/lt/maps.php?cat=12>

m. vasario 16 d. Lietuvos Tarybai paskelbus Lietuvos Nepriklausomybę, švietimo sistemos pertvarka buvo vienas iš svarbiausių valstybės uždavinių. Po Vilniaus ir Vilniaus krašto okupacijos (1920 m. spalio–1939 m. rugsėjo mėn.), pasitelkdamas savas ir užsienio pedagogines, visuomenines organizacijas, vietos savivaldybes, nepriklausomo mūsų krašto švietimui vadovauja Kaune įsikūrusios Vyriausybės institucijos. Buvo kuriama Tautinė mokykla, kurios uždavinys – parengti žmogų tautos gyvenimui, kūrybinei veiklai.¹⁰

Trakai pateko į Lenkijos valstybę ir jos vykdomą politiką. Vitalija Stravinskienė savo straipsnyje „Lietuviškos mokyklos Vilniuje 1920–1939 m.“ rašo:

Lenkijos etninė politika, kurios sudėtinė labai svarbi dalis buvo švietimas, buvo diferencijuota. Vienokia ji buvo gausių mažumų (vokiečių, žydų, ukrainiečių ar baltarusių), kitokia – mažesnių (lietuvių) ar nedidelių (karaimų, totorių) bendruomenių požiūriu. (...) lietuviams taikytas revanšo principas – blogėjant lenkų Lietuvoje padėčiai, tai iš karto pajusdavo lietuviai Lenkijoje (t. y. visi lietuviai gyvenantys Vilniuje ir Vilniaus krašte).¹¹

Daiva JANUTAITIENĖ,
Trakų Vytauto Didžiojo
gimnazijos istorijos mokytoja

¹ V. Sinica, „Be ryto naktis“: Lenkijos okupuoto Vilniaus lietuvių gyvenimas“, in: *Bernardinai.lt*, prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-02-04-be-ryto-naktis-lenkijos-okupuoto-vilniaus-lietuviu-gyvenimas/155109>>.

² R. Kamuntavičius, V. Kamuntavičienė, R. Civiškas, K. Antanaitis, *Lietuvos istorija 11–12 klasėms*, Vilnius, 2001, p. 34.

³ A. Gumuliauskas, *Lietuvos istorija 10 klasei*, Vilnius, 1995, p. 22.

⁴ P. Gaučas, „Lietuvių-gudų kalbų paribio etnolingvistinė situacija 1795–1914 m.“, in: *Lietuvos rytas*, [Str. rink.], sud. K. Garšva, L. Grumadienė, Vilnius, 1993, p. 99.

⁵ O. Bražiūnienė, *Trakų mokytojų seminarija*, Vilnius, 2009, p. 5.

⁶ „Trakų miesto kronika nuo 1918 m. gruodžio mėn.“, iš lenkų k. vertė ir pastabas surašė dr. Halina Kobeckaitė, in: *Traku-zeme.lt*, prieiga per internetą: <[http://www.traku-zeme.lt/traku-miesto-kronika-nuo-1918-m-gruodzio-men./](http://www.traku-zeme.lt/traku-miesto-kronika-nuo-1918-m-gruodzio-men./>)>.

⁷ „Trakų miesto kronika nuo 1918 m. gruodžio mėn.“, iš lenkų k. vertė ir pastabas surašė dr. Halina Kobeckaitė, in: *Traku-zeme.lt*, prieiga per internetą: <[http://www.traku-zeme.lt/traku-miesto-kronika-nuo-1918-m-gruodzio-men./](http://www.traku-zeme.lt/traku-miesto-kronika-nuo-1918-m-gruodzio-men./>)>.

⁸ J. Zakarevičiūtė, I. Stadalnykaitė, „Trakų-Kaišiadorių krašto istorija Lietuvos Nepriklausomybės istorijos verpetuose“, in: *Voruta.lt*, prieiga per internetą: <<http://www.voruta.lt/traku-kaisiadoriu-krasto-istorija-lietuvas-nepriklausomybes-istorijos-verpetuose>>.

⁹ V. Sinica, „Be ryto naktis“: Lenkijos okupuoto Vilniaus lietuvių gyvenimas“, in: *Bernardinai.lt*, prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-02-04-be-ryto-naktis-lenkijos-okupuoto-vilniaus-lietuviu-gyvenimas/>>.

¹⁰ O. Tijūnėlienė, *Pedagoginiai santykiai Lietuvoje (1900–1940)*, p. 76.

¹¹ V. Stravinskienė, „Lietuviškos mokyklos Vilniuje 1920–1939 m.“, in: *Istorija*, 2015, t. 99, Nr. 3, p. 34–51, prieiga per internetą: <http://archyvas.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=593&Itemid=562>.

Trakai: nuo legendinės sostinės iki Lietuvos kultūros sostinėsSPAUDOS,
RADIOJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Trakų mokyklos Lenkijos okupacijos metais (1920–1939)

*Pradžią „Trakų žemei“, 2020 m. lapkričio 22 d., Nr. 47 (1097)***Kokias mokyklas Trakuose rado Lenkijos valdžia?**

Iš Lietuvos centriniame valstybės archyve (LCVA) saugomų dokumentų matyti, kad Trakuose 1923 m. buvo valstybinė septynmetė mokykla, įkurta Mokyklos g. 6b. Vaikai buvo mokomi lenkų kalba. Mokykloje mokėsi 302 mokiniai: 171 berniukas ir 131 mergaitė. Vaikai mokėsi ir užsienio kalbos – vokiečių – 5, 6, 7 klasėse.¹² Buvusios mokyklos pastatą mums padėjo surasti Trakų gyventojas Birutė Visockienė. Tai išlikęs pastatas Maironio g. 6, Trakuose, kuriame dabar įrengti butai.

Trakuose veikė ir religinė žydų mokykla.¹³

1922 m. Trakuose pradėjo veikti pradinė valstybinė mokykla karaimų vaikams. Ji buvo atkurta Trakuose, kai 1920 m. karaimų bendruomenė grįžo iš priverstinės evakuacijos.¹⁴

Valstybinė Trakų moterų seminarija

1924 m. tuometinė valdžia buvusiose carinės Rusijos banko patalpose įsteigė Valstybinę Trakų mokytojų moterų seminariją, kurioje mokėsi tik mergaitės. Pirmoji direktorė ir kūrėja buvo 29-erių metų Julija Rutkovska.¹⁵ Mokytojų seminarijos steigimas buvo jos gyvenimo aistra ir tikslas.¹⁶ Mokinės buvo atrenkamos iš lenkų inteligentų, patriotų, valdininkų šeimų.¹⁷ Ir šioje mokykloje vietos lietuvių kalbai neatsirado – ji net nebuvo įtraukta į dėstomų dalykų sąrašą šalia lenkų, baltarusių ir vokiečių kalbų. Seminarijoje buvo plačiai organizuojama užklausinė veikla, veikė daug būrelių, visi moksleiviai privalėjo mokėti groti nors vienu instrumentu. Moksleiviai dėvėjo

SPRAWOZDANIE KIEROWNIKA SZKOŁY POWSZECZNEJ

1. Nazwa szkoły: *Szkoła Powszechna w Trakach*

2. Data: *1923*

3. Nazwa miejscowości: *Trakai*

4. Nazwa powiatu: *Wilniowski*

5. Nazwa województwa: *Wilno*

6. Nazwa państwa: *Litwa*

7. Nazwa państwa: *Litwa*

8. Nazwa państwa: *Litwa*

9. Nazwa państwa: *Litwa*

10. Nazwa państwa: *Litwa*

11. Nazwa państwa: *Litwa*

12. Nazwa państwa: *Litwa*

13. Nazwa państwa: *Litwa*

14. Nazwa państwa: *Litwa*

15. Nazwa państwa: *Litwa*

16. Nazwa państwa: *Litwa*

17. Nazwa państwa: *Litwa*

18. Nazwa państwa: *Litwa*

19. Nazwa państwa: *Litwa*

20. Nazwa państwa: *Litwa*

21. Nazwa państwa: *Litwa*

22. Nazwa państwa: *Litwa*

23. Nazwa państwa: *Litwa*

24. Nazwa państwa: *Litwa*

25. Nazwa państwa: *Litwa*

26. Nazwa państwa: *Litwa*

27. Nazwa państwa: *Litwa*

28. Nazwa państwa: *Litwa*

29. Nazwa państwa: *Litwa*

30. Nazwa państwa: *Litwa*

31. Nazwa państwa: *Litwa*

32. Nazwa państwa: *Litwa*

33. Nazwa państwa: *Litwa*

34. Nazwa państwa: *Litwa*

35. Nazwa państwa: *Litwa*

36. Nazwa państwa: *Litwa*

37. Nazwa państwa: *Litwa*

38. Nazwa państwa: *Litwa*

39. Nazwa państwa: *Litwa*

40. Nazwa państwa: *Litwa*

41. Nazwa państwa: *Litwa*

42. Nazwa państwa: *Litwa*

43. Nazwa państwa: *Litwa*

44. Nazwa państwa: *Litwa*

45. Nazwa państwa: *Litwa*

46. Nazwa państwa: *Litwa*

47. Nazwa państwa: *Litwa*

48. Nazwa państwa: *Litwa*

49. Nazwa państwa: *Litwa*

50. Nazwa państwa: *Litwa*

51. Nazwa państwa: *Litwa*

52. Nazwa państwa: *Litwa*

53. Nazwa państwa: *Litwa*

54. Nazwa państwa: *Litwa*

55. Nazwa państwa: *Litwa*

56. Nazwa państwa: *Litwa*

57. Nazwa państwa: *Litwa*

58. Nazwa państwa: *Litwa*

59. Nazwa państwa: *Litwa*

60. Nazwa państwa: *Litwa*

61. Nazwa państwa: *Litwa*

62. Nazwa państwa: *Litwa*

63. Nazwa państwa: *Litwa*

64. Nazwa państwa: *Litwa*

65. Nazwa państwa: *Litwa*

66. Nazwa państwa: *Litwa*

67. Nazwa państwa: *Litwa*

68. Nazwa państwa: *Litwa*

69. Nazwa państwa: *Litwa*

70. Nazwa państwa: *Litwa*

71. Nazwa państwa: *Litwa*

72. Nazwa państwa: *Litwa*

73. Nazwa państwa: *Litwa*

74. Nazwa państwa: *Litwa*

75. Nazwa państwa: *Litwa*

76. Nazwa państwa: *Litwa*

77. Nazwa państwa: *Litwa*

78. Nazwa państwa: *Litwa*

79. Nazwa państwa: *Litwa*

80. Nazwa państwa: *Litwa*

81. Nazwa państwa: *Litwa*

82. Nazwa państwa: *Litwa*

83. Nazwa państwa: *Litwa*

84. Nazwa państwa: *Litwa*

85. Nazwa państwa: *Litwa*

86. Nazwa państwa: *Litwa*

87. Nazwa państwa: *Litwa*

88. Nazwa państwa: *Litwa*

89. Nazwa państwa: *Litwa*

90. Nazwa państwa: *Litwa*

91. Nazwa państwa: *Litwa*

92. Nazwa państwa: *Litwa*

93. Nazwa państwa: *Litwa*

94. Nazwa państwa: *Litwa*

95. Nazwa państwa: *Litwa*

96. Nazwa państwa: *Litwa*

97. Nazwa państwa: *Litwa*

98. Nazwa państwa: *Litwa*

99. Nazwa państwa: *Litwa*

100. Nazwa państwa: *Litwa*

Švietimo inspektoriaus ataskaita apie Trakų valstybinę septynmetę mokyklą, 1923 m. LCVA, f. 173, b. 1808, l. nenumuotas

uniformas, buvo aprūpinami pažymėjimais nemokamai naudotis visuomeniniu transportu, gerai besimokantys gaudavo stipendijas. Buvo palaikomi glaudūs ryšiai su Varšuvos universitetu, Trakuose dislokuotu pasienio apsaugos kariuomenės korpusu. Seminarija turėjo savo vėliavą, kitus atributikos ženklus. Moksleiviai buvo auklėjami lenkiško patriotizmo dvasia. Seminarija turėjo savo bendrąją Karaimų g. 10.¹⁸ Ketvirtais seminarijos gyvavimo metais pradėjo veikti bandomoji pradinė mokykla, kuriai vadovavo mokytoja Vlada Šaniavska.¹⁹ Įsikūrė tame pačiame pastate, kur prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo miestelio pradinė mokykla.²⁰

Trakų gyventojai prisimena, kad merginos, baigusios mokyklą Trakuose, dažnai stodavo mokyti į Valstybinę Trakų mokytojų moterų seminariją, nes ji rengdavo mokytojus visam Vilniaus kraštui. Taigi jos ir toliau galėdavo likti mokytis gimtajame miestelyje.

Valstybinės Trakų mokytojų moterų seminarijos įkūrimas miestui turėjo labai didelę

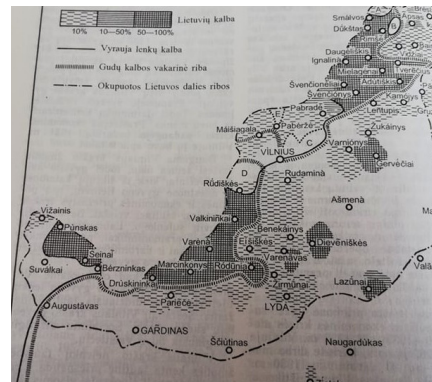
Trakų valstybinės septynmetės mokyklos pastatas tuometinėje Mokyklos g. 6b, 1923 m. Daivos Janutaitienės nuotr.

reikšmę. Miestelis atgijo padaugėjęs gyventojų. Seminarijos dėstytojai su studentėmis Trakuose organizuodavo renginius. Veikė teatro būrelis, vadovaujamas polonistės Marijos Chmelnickos, kuris Trakų gyventojams ruošdavo renginius ir spektaklius. Liudviko Javorskio vadovaujamo Gamtos ir fotografijos būrelio iniciatyva Trakuose įkurta meteorologijos stotis, kuri buvo Vilniaus meteorologijos stoties filialas.²¹ Šis būrelis daugiausia nuveikė fotografijos srityje, paruošė keletą albumų iš mokyklos ir miestelio gyvenimo, įamžino reto grožio Trakų apylinkes.²² Seminarijoje mokėsi lietuvių tautybės mokinių. Tai savo atsiminimuose rašo E. Parnovskaja: *Seminarijos bendrąbutyje buvo tautų mozaika: gyveno baltarusės, lietuvės, rusės, karaimės, žydės ir lenkės.*²³

1927 m. Valstybinė Trakų moterų seminarija pavadinta Valstybine Trakų mokytojų seminarija (*Panstwowe seminarium nauczycielskie w Trokach*), joje galėjo mokytis ir berniukai. 1929 m., po 5 metų nuo atsidarymo, 26 mokiniai išlaikė brandos egzaminus.²⁴

Trakų mokytojų seminarija baigė šie žymūs žmonės: Stanislav Akanovič, pedagogas, Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo narys, Bronius Stosiūnas, pedagogas, žurnalistas, valstybės veikėjas Regina Tamulevičiūtė, operos solistė.²⁵

Lenkijos vyriausybė Vilniaus krašte stengėsi steigti kuo daugiau valstybinių mokyklų. Tai lėmė ir politiniai motyvai – pirmiausia Lenkija norėjo išplėsti savo įtaką teritorijoje. Iš Vilniaus krašte gyvenančių tautų žemėlapiu matome, kad Trakų krašte vyravo lenkų tautybės gyventojai.²⁶ Pradžios mokyklų netoli Trakų įsteigta daug. Archyvinuose dokumentuose, švietimo inspektorių ataskaitose galima rasti šias kaimo mokyklas: Senuosiuose Trakuose,

Vilniaus krašte gyvenančių tautų žemėlapis. Iš kn. A. Gumuliauskas „Lietuvos istorija 10 klasei“, Vilnius, 1995, p. 90

Būdos (Budki) kaime, Babriškėse, Užutrakyje, Bražuolėje, Varnikėliuose, Žukiškėse, Dobiliuose, Kiemeliškėse, Dėdeliškėse, Serafiniškėse, Rykantuose, Slabadoje, Salkininkuose, Vosyliukuose ir k. t. Visos mokyklos buvo valstybinės, dėstoma kalba – lenkų.

Kaip rašoma V. Martinkėno knygoje „Vilniaus krašto lietuviškos mokyklos ir skaityklos 1919–1939 m.“, nei lietuviškos mokyklos, nei lietuvių kalbos pamokų Trakuose bei aplinkinėse mokyklose nebuvo.²⁷ Mokiniai mokėsi nuo 8 val. ryto. Pamokos vyko po 50 minučių, pertrauka 10 minučių. Mokėsi 6 dienas per savaitę.²⁸ Kiekvieną dieną vyko lenkų kalbos pamokos. Daug geografijos pamokų, o istorijos mokomasi tik nuo 5 klasės. Įdomu, kad mokiniai miestuose ir kaimuose mokėsi pagal skirtingas mokymosi programas.²⁹

Kaip rašoma inspektoriaus ataskaitoje, Trakų apylinkėje mokėsi 977 mokiniai: 573 berniukai ir 404 mergaitės. Kiekvienoje mažesnėje kaimo mokykloje apie 40 mokinių. Įdomu, kad save lietuvių tautybės įvardija tik Rūdiškėse besimokantys mokiniai.³⁰ Trakų mokykloje dirbo 6 mokytojai, mokyklos direktorius – Bertling Antonis. Iš dokumento <32> matome, kad 2 mokytojai buvo lenkų tautybės, 4 – žydų tautybės. Mokytojai per savaitę vesdavo nuo 23 iki 30 pamokų.

Archyviniai dokumentai taip pat rodo, kad mokytojai žinias

gilindavo pradžios mokyklų mokytojų vasaros kursuose.

Archyvinuose dokumentuose likęs dažnas susirašinėjimas su Vilniaus švietimo inspektoriais. Su Trakais susisiekti buvo sudėtinga: reikėjo važiuoti iki Lentvario arba Senujų Trakų, o vėliau arba ateiti iki tuo metu vadinamų Naujųjų Trakų, arba prašyti, kad kas nors pavežtų. Inspektoriai prašydavo, kad juos pasitiktų Lentvaryje su vežimu. Galima rasti dokumentų, kai Trakų mokyklos direktorius atsisako inspektoriui atsiųsti vežimą.

1936 m. švietimo inspektoriaus ataskaitoje apie septynmetę Trakų mokyklą rašoma, kad dirba 11 mokytojų, mokosi 331 mokinių. Matomas mokyklos augimas. Didžioji dauguma mokytojų buvo lenkų tautybės. Dokumento kopijoje matyti, kad Trakų septynmetėje mokykloje dirba Rūdiškių kunigas A. Žemaitis. Sumažėjo žydų tautybės mokytojų – trys ir padaugėjo lenkų tautybės mokytojų – 7. Darytina išvada, kad tokia buvo Lenkijos vykdyta politika: mokyklose palaipsniui reikia keisti ne lenkų tautybės mokytojus į lenkų tautybės.

Daiva JANUTAITIENĖ,
Trakų Vytauto Didžiojo
gimnazijos istorijos mokytoja

¹² LCVA, f. 173, b. 1808, l. nenumuotas.

¹³ „Sunaikinta bendruomenė ir ištrinta atmintis: žydų gyvenimas Trakų mieste“, parengė Gintaras Abaravičius ir Rasa Kalinauskaitė. in: *Seniejitrakai.lt*, prieiga per internetą: <<http://www.seniejitrakai.lt/sunaikinta-bendruomeni-ir-i-trinta-atmintis-yd-gyvenimas-trak-mieste/>>.

¹⁴ H. Kobeckaitė, „Su Lidija Maškevič (1922–2019) atsisveikinus“, in: *Traku-zeme.lt*, prieiga per internetą: <<http://www.traku-zeme.lt/su-lidija-maskeviciu-1922-2019-atsisveikinus/>>.

¹⁵ D. Kamilewicz-Rucinska. *Być nauczycielem polakiem na Litwie. Kształcenie w języku polskim nauczycieli wczesnej edukacji (1945–2000)*, Lwów, 2018, p. 22.

¹⁶ *Ibid.*, p. 21.

¹⁷ *Ibid.*, p. 23.

¹⁸ Trakų mokytojų seminarija, prieiga per internetą: <https://lietuvi.lt/wiki/Traku_mokytoju_seminarija>.

¹⁹ O. Bražiūnienė, *Trakų mokytojų seminarija*, Vilnius, 2009, p. 12.

²⁰ *Ibid.*, p. 5.

²¹ O. Bražiūnienė, *Trakų mokytojų seminarija*, Vilnius, 2009, p. 10.

²² D. Kamilewicz-Rucinska. *Być nauczycielem polakiem na Litwie. Kształcenie w języku polskim nauczycieli wczesnej edukacji (1945–2000)*, Lwów, 2018, p. 26.

²³ D. Kamilewicz-Rucinska. *Być nauczycielem polakiem na Litwie. Kształcenie w języku polskim nauczycieli wczesnej edukacji (1945–2000)*, Lwów, 2018, p. 24.

²⁴ Trakų mokytojų seminarija, prieiga per internetą: <https://lietuvi.lt/wiki/Traku_mokytoju_seminarija>.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ A. Gumuliauskas, *Lietuvos istorija 10 klasei*, Vilnius, 1995, p. 90.

²⁷ V. Martinkėnas, *Vilniaus krašto lietuviškos mokyklos ir skaityklos 1919–1939 m.*, Vilnius, 1990, p. 135–155.

²⁸ LCVA, f. 173, b. 148, l. nenumuotas.

²⁹ LCVA, f. 391, b. 278, l. 3.

³⁰ LVCA, f. 173, b. 166, l. 1.

Państwowe Seminarium Nauczycielskie

in. *Trakai*

Nr. *1/473*

Rok szkolny 1925/26

ŚWIADECTWO SZKOLNE

urodzona dnia *10 grudnia 1915* r. w *Wielkopolsce*

Imię *Helena*

Przebieg nauki: *1. religii (wymagalna) „regu-“*

ocenę i kursu *trzydzięć* otrzymuje za rok szkolny 1925/26

stopień następujący:

z zaliczenia się z nauki religii: *dobry*

psychologii wrażeń z nauki o dziecku: *dobry*

historii wychowania: *dobry*

pedagogiki: *dobry*

praktyki i metodyki pierwszych lat nauki: *dobry*

nauki języka polskiego: *dobry*

języka *litewskiego*: *dobry*

języka *niemieckiego*: *dobry*

historii: *dobry*

o Polsce współczesnej: *dobry*

geografii: *dobry*

matematyki: *dobry*

fizyki, chemii i mineralogii: *dobry*

biologii (botaniki i zoologii): *dobry*

anatomii: *dobry*

higieny: *dobry*

kaligrafii: *dobry*

rytmiki: *dobry*

roboty ręcznej: *dobry*

śpiewu: *dobry*

gry na skrzypcach: *dobry*

ćwiczeń cielesnych: *dobry*

Valstybinės Trakų mokytojų seminarijos atestatas, 1927 m. LVCA, f. 391, b. 41, l. nenumuotas

Państwowe Seminarium Nauczycielskie

in. *Trakai*

Nr. *1/473*

Rok szkolny 1925/26

PROTOKÓŁ EGZAMINU DYPLOMOWEGO NA NAUCZYCIELI SZKOŁY Powszechnych

in. *Trakai*

ur. dnia *10 grudnia 1915* r. w *Wielkopolsce*

Religia (wymagalna) *o/kolab*

Zestawienie ocen.

Przedmiot	Religia	Historia	Geografia	Matematyka	Fizyka	Chemia	Biologia	Medycyna	Psychologia	Wychowanie	Prace fizyczne	Śpiew	Gry	Ćwiczenia
Prace z zaliczenia	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Prace z ocen	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Prace z ocen	4	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4

Uchwała ogólna Komisji Egzaminacyjnej: *szkoln. egzamin – dyplomowy*

in. *Trakai*

Przebieg nauki: *1. religii (wymagalna) „regu-“*

ocenę i kursu *trzydzięć* otrzymuje za rok szkolny 1925/26

Valstybinės Trakų mokytojų seminarijos mokyklos baigiamųjų egzaminų protokolais, 1927 m. LVCA, f. 391, b. 41, l. nenumuotas

Trakų mokyklos Lenkijos okupacijos metais (1920–1939)

*Pradžia „Trakų žemė“, 2020 m.
lapkričio 22 d., Nr. 47 (1097)*

Ataskaitoje rašoma, kad mokyklos aplinkoje yra Trakų bažnyčia, cerkvė, Trakų paštas ir jau pastatyta autobusų stotis, kuri nuo mokyklos nutolusi 1,4 km. Mokykla miestiečiams organizavo mokymus: higienos mokymus, sveikatingumo pamokas, savaitės įvykių apžvalgas.³¹

Augant mokinių skaičiui, 1936 m. pradėta statyti valstybinė (viešoji) septynmetė mokykla Trakuose, kuri gavo maršalo J. Pilsudskio vardą (dab. Vytauto g. 76). Mokykla buvo moderni: su sporto sale, didelėmis ir šviesiomis klasėmis. Buvusi ikimokyklinio ugdymo ir geografinės mokytoja Albina Batarlienė čia iki 1980 m. keletą metų vedė

pamokas šešiamečiams Trakų II vidurinės mokyklos būsimiems pirmokams. Mokytoja prisimena, kad buvo didelis mokyklos sodas, netgi išliko mokyklos sodo obelis. Mokykla turėjo ne tik sodą, bet ir mokinių puoselėtus daržus.

Trakų mokyklose nebuvo lietuviškos dvasios, lietuviško auklėjimo.

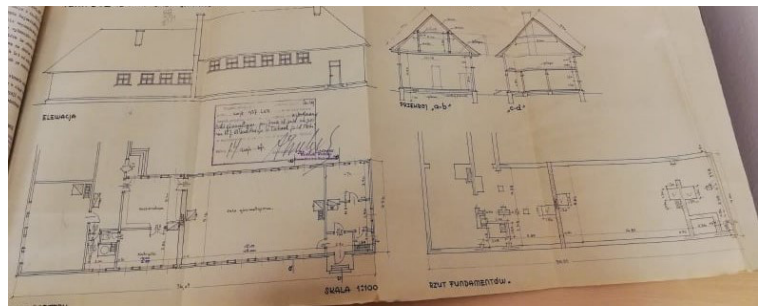
Remiantis V. Stravinskienės straipsniu „Lietuviškos mokyklos Vilniuje 1920–1939 m.“, Trakų, kaip ir Vilniaus etninių mažumų, švietimo sistemoje galima išskirti du etapus:

1) 1920–1923 m. – Lenkijos valdžios ir gyventojų lenkų pozicijų stiprinimas (švietimo lenkų kalba ir lenkų kalbos teisių plėtimas, nelenkiškų mokyklų ir mokytojų kontrolės perėmimas ir kt.);

2) 1924–1939 m. – posūkis į lenkų tautinės valstybės kūrimą, pasireiškęs nedominuojančių gyventojų grupių švietimo radikalizacija, keliant asimiliacijos tikslą. (...) 1932 m. buvo pakeista ir pagrindinių mokyklų organizacinė struktūra. Iki tol ją lėmė mokinių skaičius. Jeigu mokykloje buvo ne daugiau kaip 60 mokinių, ji buvo vienklasė, jeigu mokėsi 61–100 vaikų – dviklasė, 101–150 – triklasė, 151–200 – keturklasė, 201–250 – penkiklasė, 251–300 – šešiklasė, daugiau kaip 300 – septynklasė. Pagal naująją tvarką mokyklos buvo padalytos į lygius: pirmo lygio mokykla buvo keturklasė, 2 – šešių klasių, 3 – septynių klasių.³² Trakuose veikė aukščiausio trečio lygio mokykla.

Perskaičius straipsnį apie mokyklą, gali kilti klausimas: ar Trakuose gyveno lietuvių? Taip, gyveno. Deja, nepavyko rasti tikslaus skaičiaus ar įvardyti procentais, kiek lietuvių tautybės gyventojų gyveno Trakuose nuo 1918 m. vasario 16 d. Tačiau LCVA saugomuose dokumentuose rašoma, kad nuo 1920 iki 1939 m. penkiems Trakų lietuviams buvo suteikta Lenkijos pilietybė. Trys Trakų lietuviai buvo deportuoti į Lietuvą greičiausiai už Lenkijos įstatymų nesilaikymą. Bet tai galėjo būti ne tik antivalstybinė veikla, bet ir smulkūs nusizengimai, jei asmuo lietuvių tautybės.

Dar vienas įrodymas, kad
lietuvių tautybės žmonių gyve-

1936 m. pradėtos statyti valstybinės septynmetės mokyklos Trakuose, kuri gavo maršalo J. Pilsudskio vardą, planas.

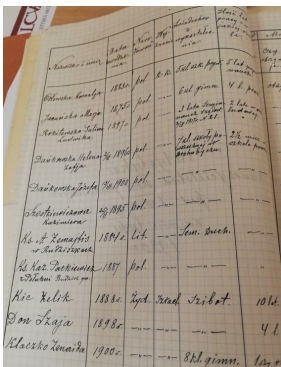
LCVA, f. 173, b. 229, l. nenumeruotas

no Trakuose – bažnytinė veikla. Pavyzdžiui, tuo metu Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios klebonu ir dekanu (1911–1933) buvo Klemensas Maliukevičius (1876–1934) – žymus Lietuvos Bažnyčios veikėjas, lietuviybės puoselėtojas, kuris Trakuose praleido didžiąją savo gyvenimo dalį. Vytautas Valentinas Česnulis knygoje apie kanauninką K. Maliukevičių mini aukotas lietuviškas mišias Trakuose, bendravimą su lietuviais.³³

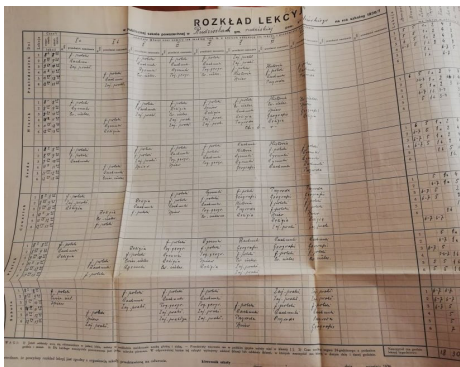
Kodėl Trakų mokyklose nebuvo lietuviškumo? Galbūt galima daryti išvadą, kad tai lėmė Lenkijos švietimo politika. Lenkų kalba komunų mokyklų tinklas buvo tankus, mokyklos aprūpintos, palaipsniui kitataučius mokytojus keitė lenkų tautybės mokytojai. Tėvai, žinodami, kad baigę lietuviškas mokyklas mokiniai turi laikyti papildomus egzaminus, jog įstotų į Vilniaus

Stepono Batoro universitetā³⁴ (dab. Vilniaus universitetas), kad tautinių mažumų mokyklose nuolat keičiasi mokytojai, trūksta vadovėlių ir finansavimo, rinkdavosi valstybines lenkiškas mokyklas, ypač kad vaikai mokėjo lenku kalbą ir galėjo ją mokytis.

*Daiva JANUTAITYENĖ,
Trakų Vytauto Didžiojo
gimnazijos istorijos mokytoja*

*Švietimo inspektoriaus ataskaita
apie Trakų valstybinę septyn-
metę mokyklą, kurioje matyti 11
dirbančių mokytojų, 1936 m.*

Rūdiškių mokyklos pamokų tvarkaraštis, 1936–1937 m. Panašus galėjo būti ir Trakų valstybinėje septynmetėje mokykloje.

LCVA, f. 173, b. 1981, l. nenumeruotas